

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Vitruvius Itervm Et Frontinus

Vitruvius

Florentiae, 1513

Liber Sextvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12979

LIBER

bus publicorū locorū succurrere mihi poterūt, quē
admodum cōstitūtur, & perficiantur in hoc uolumi
ne scripsi, Priuatorum autē ædificiorum utilitates, &
corum symmetrias in sequēti uolumine rōcabor.

M. VITRUVII DE ARCHITECTURA.

LIBER SEXTVS.

ARISTIPPVS Philosophus
Socraticus, naufragio cum cie
ctus ad Rhodiensium litus ani
maduertisset geometrica sche
mata descripta, exclamauisse
ad comites ita dicitur, Bene spe
remus, Hominum enim uestigia uideo, statimq; in
oppidum Rhodum contendit, & recta gymnasium de
uenit, ibiq; de philosophia disputans muneribus est
donatus, ut non tantum se ornaret, sed etiam eis, quī
unā fuerant, uestitum & cætera, quæ opus essent ad
uictum præstaret, Cum autem eius comites in patriā
reuertere uoluissent, interrogarētq; eum quidnā uel
let domum renunciari, Tunc ita mandauit dicere,
eiusmodi possessiones, & uiatica liberis oportere pa
rari, quæ etiam e naufragio una possent enatare,
Namq; ea uera præsidia sunt uitæ, quibus neq; for
tunæ tempestas iniqua, neq; publicarum rerum mu
tatio, neq; belli uastatio potest nocere, Non minus
eam sententiam augendo Theophrastus, hortando,
doctos potius esse q̄ pecuniæ confidētes, ita ponit, Do

Etum ex omnibus solū, neq; in alienis locis peregrinum, neq; amissis familiaribus, & necessariis inopē amicorum, sed in omni ciuitate esse ciuē, diffialesq; fortunæ, sine timore, posse despiciere casus, At qui nō doctrinarum, sed felicitatis præfidiis putaret se esse uallatum, labidis itineribus uadentē, non stabili, sed infirma conflictari uita, Epicurus uero nō dissimiliter ait, Pauca sapientibus fortunam tribuere, quæ autem maxima & necessaria sunt animi mētisq; cogitationibus gubernari, Hæc ita esse plures philosophi dixerunt, non minus etiam poetæ, qui antiquas comedias græce scripserunt, & easdē sententias uerbis in scēna pronunciauerunt, ut Euchrates, Chionides, Aristophanes, maxime etiam cum his Alexis, qui Athenienses ait, ideo oportere laudari, q̄ oīum græcorum leges cogunt parētes ali à liberis, atheniēsum non omnes, nisi eos, qui liberos artibus erudissent, Omnia enim munera fortunæ cum dantur, ab ea facillime adimuntur, disciplina uero coniuncta cum animis nullo tempore deficiunt, sed permanent stabili-ter ad summum exitum uitæ, Ita q; ego maximas infinitasq; parentibus ago, atq; habeo gratias, q̄ atheniensem legem probantes me arte erudiendum curauerunt, & ea, quæ non potest esse probata sine literatura encycloq; doctrinarum omnium disciplina, Cum ergo & parentum cura, & præceptorum doctrinis auctas haberem copias disciplinarum philologis, & philotechnis rebus cōmentariorumq; scripturis me delectans, eas possessiones animo parauī, e quibus hæc est fructuum summa, nullam plus habendā

necessitatem eamq; esse proprietatem diuitiarum ma-
 xime nihil desiderare. Sed forte non nulli hæc leuia
 iudicantes putant eos esse tantum sapientes, qui pecu-
 nia sunt copiosi. Itaq; pleriq; ad id propositum cõtin-
 dentes, audacia adhibita cum diuitiis etiam noticiã
 sunt consecuti. Ego autem Cæsar non ad pecuniã pa-
 randam ex arte dedi studium, sed potius tenuitatem
 cum bona fama, q̃ abundantiam cum infamia sequen-
 dam probavi, ideo noticies parum est adsecuta, sed
 tamen his uoluminibus æditis (ut spero) posteris et
 ero notus. Neq; est mirandum, quid ita pluribus sim
 ignotus. Cæteri architecti rogant & ambiunt, ut ar-
 chitectentur, mihi autẽ à præceptoribus est traditum,
 rogatum non rogantem oportere suscipere curã, quod
 ingenuus color mouetur pudore, petendo rem suspi-
 ciosam. Nam beneficium dantes non accipientes am-
 biuntur. Quid enim putemus suspicari, qui rogetur
 de patrimonio sumptus faciendos committere gratiã
 petentis, nisi quod prædæ compendiiq; eius causa iu-
 dicet faciendum? Itaq; maiores primum à genere p-
 batis, opera tradebãt architectis. Deinde quærebãt
 si honeste essent educati, ingenuo pudori, nõ auda-
 ciã proteruitatis cõmittendum iudicantes. Ipsi autẽ
 artifices non erudiebant nisi suos liberos, aut cogna-
 tos, & eos uiros bonos instituebant, quibus tatarum
 rerum fidei, pecuniæ sine dubitatione permitterentur.
 Cum autem animaduerto ab indoctis & imperitis tã-
 tã disciplinæ magnitudinẽ iactari, & ab his qui non
 modo architecturæ, sed omnino ne fabricæ quidẽ no-
 ticiam habent, non possum non laudare patres fami-
 lias eos,

lias eos, qui literaturæ fiducia confirmati per se ædificantes, ita iudicant, si imperitis sit cōmittendum, ipsos potius digniores esse ad suam uoluntatem, q̄ ad alienam pecuniæ consumere summā. Itaq; nemo artē ullam aliam conatur domi facere, uti sutrinā, uel fuloniam, aut ex cæteris, quæ sunt faciliores, nisi architecturam, ideo quod qui profitentur non arte uera, sed falso nominantur architecti. Quas ob res corpus architecturæ, rationesq; eius putauī diligētissimè conscribendas, opinans id munus omnibus gentibus non ingratum futurum. Igitur quoniam in quanto de oportunitate communium operum perscripsi, in hoc uolumine priuatorum ædificiorum rationationes, & commensus symmetriarum explicabo.

De diuersis regionum qualitatibus, & uariis cœli aspectibus, secundum quos sunt ædificia disponenda.

Caput. I.

Nec autem ita erunt recte disposita, si primò animaduersum fuerit. Quibus regionibus, aut quibus inclinationibus mundi constituantur. Namq; aliter Aegypto, aliter Hispania, non eodem modo ponto, dissimiliter Romæ, item cæteris terrarum, & regionum proprietatibus oportere uidentur constitui genera ædificiorum, qđ alia parte solis cursu premitur tellus, alia longe ab eo distat, alia per medium temperatur. Igitur uti constitutio mundi ad terræ spacium inclinatione signiferi circuli, & solis cursu, disparibus qualitatibus naturaliter est collocata, ad eundem modum etiam ad regionū rationes cœliq; uarietates, uidentur ædificiorum debere dirigi collocationes, Sub septentriōe ædificia te-

LIBER

studinata, & maxime conclusa & non patiens, sed
 conuersa ad calidas partes oportere fieri uidentur,
 Cōtra autem sub impetu solis, meridianis regiōibus
 quod premuntur à calore patentiora cōuersa; ad
 septentrionem & aquilonem sunt faciunda, ita quod
 ultro natura lædit, arte erit emendandum. Item re-
 liquis regionibus ad eundem modū temperari quē
 admodum cœlum est ad inclinationem mundi collocat-
 tum, Hæc autem ex natura rerum sunt animaduer-
 tenda & consideranda, atq; etiam ex membris cor-
 poribusq; gentium obseruāda, Namq; sol, quibus lo-
 cis mediocriter profundit uapores, in his conseruat
 corpora temperata, quæq; proxime currendo defla-
 grat, eripit exugendo temperaturam humoris, Cō-
 tra uero refrigeratis regionibus, quod absunt à me-
 ridie longe, non exhauritur à caloribus humor, sed
 ex cœlo rosidus aer in corpora fundens humorē, effi-
 cit ampliores corporaturas, uocisq; sonitus graui-
 res, Ex eo quoq; sub septentrionibus nutriuntur gen-
 tes immanibus corporibus, candidis coloribus, dire-
 cto capillo & rufo, oculis cæsiis, sanguine multo, quo-
 niā ab humoris plenitate, cœliq; refrigerationibus
 sunt conformati, Qui autem sunt proximi ad axem
 meridianū subiectiq; solis cursui breuioribus corpi-
 bus, colore fusco, crispo capillo, oculis nigris, cruri-
 bus inualidis, sanguine exiguo, solis impetu pficiun-
 tur, Itaq; etiā ppter sanguinis exiguitatem timidio-
 res sunt ferro resistere, sed ardores ac febres suffe-
 runt sine timore, quod nutrita sunt eorū mēbra cum
 feruore, Itaq; corpora quæ nascuntur sub septentriōe
 à febre sunt timidiora & imbecilla, Sanguinis autē

LIBER

Itaq; quod est spacium proximum imo cardini ab axis linea in meridianis finibus, sub eo loco, quæ sunt nationes, propter breuitatem altitudinis ad mundum, sonitum uocis faciunt tenuem & acutissimum, uti in organo chorda, quæ est proxima angulo. Secundum eam autem reliquæ ad mediam Græciam remissiores efficiunt in nationibus sonorum scansiones. Item à medio in ordinem crescendo ad extremos septentriones sub altitudine cœli nationum spiritus sonitibus grauioribus ab natura rerum exprimuntur. Ita uidetur mundi conceptio tota propter inclinationem consonantissime per solis temperaturam ad harmoniam esse composita. Igitur quæ nationes sunt inter axis meridiani cardinem, & septentrionalem medio posita, uti in diagrammate musico medianæ uocis habent sonitum in sermone, quæq; progredientibus ad septentrionem sunt nationes, quod altiores habent distantias ad mundum, spiritus uocis habentes humore repletos ad hypatos, & proslambanomenos à natura rerum sonitu grauiore coguntur, uti eadem ratione medio progredientibus ad meridiem gentes, paranetarum acutissimam sonitu uocis per faciunt tenuitatem. Hoc autem uerum esse ex humidis naturæ locis, grauiora fieri, & ex feruidis acutiora, licet ita experiendo animaduertere, Calices duo in una fornace æque cœcti æquoq; pondere, ad crepitumq; uno sonitu sumantur, ex his unus in aquam demittatur, postea ex aqua eximatur, tunc utriq; tangantur. Cum enim ita factum fuerit, largiter inter eos sonitus discrepabit, æquoq; pondere non poterunt esse. Ita & hominum corpora

uno genere figurationis, & una mundi coniunctiōe
 concepta, alia propter regionis ardorem acutum spiri-
 tum aeris exprimunt tactu, alia ppter humoris abū-
 dantiam grauissimas effundunt sonorum qualita-
 tes, Item propter tenuitatem coeli, meridianæ natiōes
 ex acuto feruore, mente expeditius celeriusq; mouen-
 tur ad consiliorum cogitationes, Septentrionales autē
 gentes in fusæ crassitudine coeli, ppter obstatiā aeris
 humore refrigeratæ, stupentes habent mentes, Hoc
 autem ita esse à serpentibus licet aspicere, quæ per
 calorem cum exhaustam habent humoris refrigera-
 tionem, tunc acerrime mouentur, per brumalia autē
 & hyberna tempora mutatione coeli refrigeratæ, im-
 motæ sunt stupore, ita non est mirādum si acutiores
 efficit calidus aer hominū mentes, refrigeratus autē
 contra tardiores, Cū sint autē meridianæ natiōes ani-
 mis acutissimis infinitaq; solertia consiliorū, simul
 ad fortitudinem ingrediūtur, ibi succumbunt, quōd
 habent exuctas ab sole animorum uirtutes, Qui ue-
 ro refrigeratis nascūtur regionibus ad armorum ue-
 hementiam paratiores sunt, magnisq; uiribus ruūt
 sine timore, sed tarditate animi sine considerantia ir-
 ruentes, sine solertia, suis consiliis refringuntur, Cū
 ergo ab natura rerum hæc ita sint in mundo colloca-
 ta, ut omnes nationes immoderatis mixtiōibus sine
 disparatæ, placuit, ut interspacia totius orbis terra-
 rum, regionumq; medio mudi populus Romanus pos-
 sideret fines, Nāq; temperatissimæ ad utrāq; partē,
 & corporum membris, animorūq; uigoribus, p forti-
 tudine sunt in Italia gentes, Quēadmodum enim lo-

uis stella, inter Martis feruentissimā, & Saturni frigidissimam media currens temperatur, eadem ratioe Italia inter septentrionalem meridianāq; ab utraq; parte mixtionibus temperatas & inuictas habet laudes, Itaq; consiliis refringit barbarorum vires, forti manu meridianorum cogitationes, Ita diuina mens ciuitatem populi Romani egregia temperataq; regione collocauit, uti orbis terrarum imperio potiretur, Quod si ita est, uti dissimiles regiones ab inclinationibus coeli, uariis generibus sint cōparatae, & ut ea naturae gentium disparibus animis, & corporū figuris, qualitatibusq; nascerentur, non dubitamus aedificiorum quoq; rationes ad nationum gentiumq; proprietates apte distribui debere, cum habeamus ab ipsa rerum natura solertem & expeditam monstratiōnem, Quoad potui summa ratione proprietates locorum ab natura rerū dispositas animaduertere, exposui, & quemadmodū ad solis cursum, & inclinationes coeli oporteat ad gentium figuras cōstituerē aedificiorū qualitates dixi, Itaq; nunc singulorum generum in aedificiis cōmensus symmetriarum, & uniuersos, & separatos breuiter explicabo.

De aedificiorum priuatorum proportionibus & mensuris.

Cap. II.

Nulla architecto maior cura esse debet, nisi uti pportionibus ratae partis habeāt aedificia rationū exactionis, Cū ergo cōstituta symmetriarum nō fuerit, & cōmensus ratioanationibus explicati, tunc etiam acuminis est ppriū puidere ad naturam loci, aut usum, aut spem, & detractio

nibus uel adiectiōibus tēperaturas efficere, uti cum de symmetria sit detractū aut adiectū, id uideatur recte eē formatū, sic ut in aspectu nihil desideretur, Alia. n. ad manū spēs esse uidetur, alia in ex alto, nō eadē in cōcluso, dissimilis in aperto, in quibus magnū iudicii est opera, qd tādē faciendum sit, Nō. n. ueros uidetur hēre uisus effectus, sed fallitur sēpe ab eius iudicio mens, Quēadmodū ēt in scenis pictis uidētur columnarū pieturæ, mutilorū ecphoræ, signorū figuræ, pminctes, cū sit tabula sine dubio ad regulam plana, similiter in nauibus remi, cum sine sub aqua directi, tamē oculis infracti uidētur, & quatenus eorū partes tangūt summā planitiē liquoris apparent (uti sunt) directi, Cum uero sub aqua sunt demissi, per naturæ placidā raritatem, remittūt enatates ab suis corporibus fluētes imagines ad summā aquæ planitiē, atq; ibi cōmotæ efficere uidētur infractū remorum oculis aspectū, Hoc aut, siue simulacrorū impulsu, seu radiorū ex oculis effusionibus (uti phisicis placet) uideamus, utraq; rōne uidetur ita esse, uti falsa iudicia oculorū habeat aspectus, Cum ergo quæ sunt uera falsa uideātur, & nōnulla aliter q̄ sunt oculis p̄bentur, nō puto oportere esse dubiū, qn ad locorū naturas, aut necessitates, detractiones, aut adiectiones fieri debeāt, sed ita ut nihil in his operibus desideretur, Nec aut ēt ingeniorū acuminibus, nō solū doctrīnis efficiūtur, igitur statūda est primū rō symmetria rū, à q̄ sumatur sine dubitatiōe cōmutatio, Deide explicetur opis futuri & locorū imū spatiū lōgitudinis & latitudinis, cuius cū semel fuerit cōstituta magnitudo.

LIBER

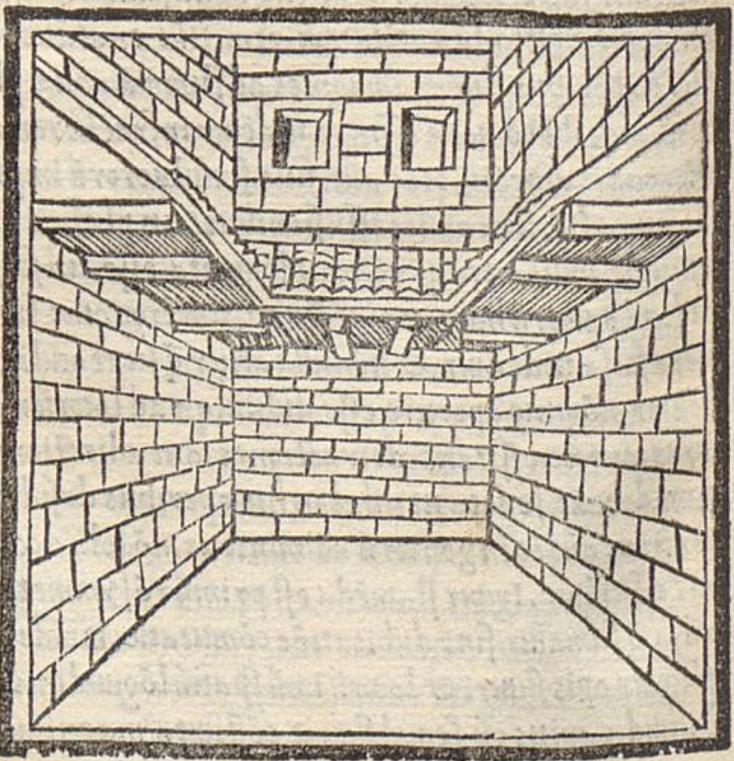
Sequitur eā pportiois addecorē apparatus, uti non sic considerantibus aspectus eurhythmia dubius, de qua quibus rationibus efficiatur est mihi pronuciādū, Primūq; de cauis ædium uti fieri debeant, dicam.

De cauis ædium.

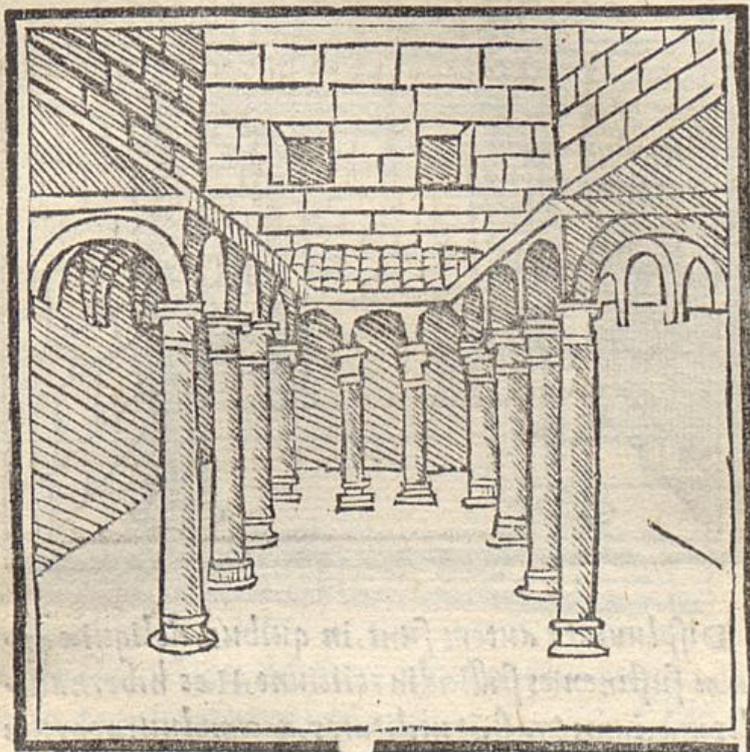
Cap. III.

CAUIS ædium quinq; generibus sunt distincta, quorum ita figura nominatur, Tuscanicum, corinthium, tetra stylon, displuuiatum, testudinatum, Tuscanica sunt, in quibus trabes in atrii latitudine traiectæ habeant interpēsua et colliquias, ab angulis parietum ad angulos tignorum intercurrentes, Item a feribus stillicidiorū in medium compluuium deiectus.

Omibus his cauis
his cauis
diis latus
unū aper
tum reliq
mus, ut pi
ctura in
tribus la
teribus ap
parēs, ui
deatur eo
rū interna
descrip
tio.
Cauediū
tuscanicū

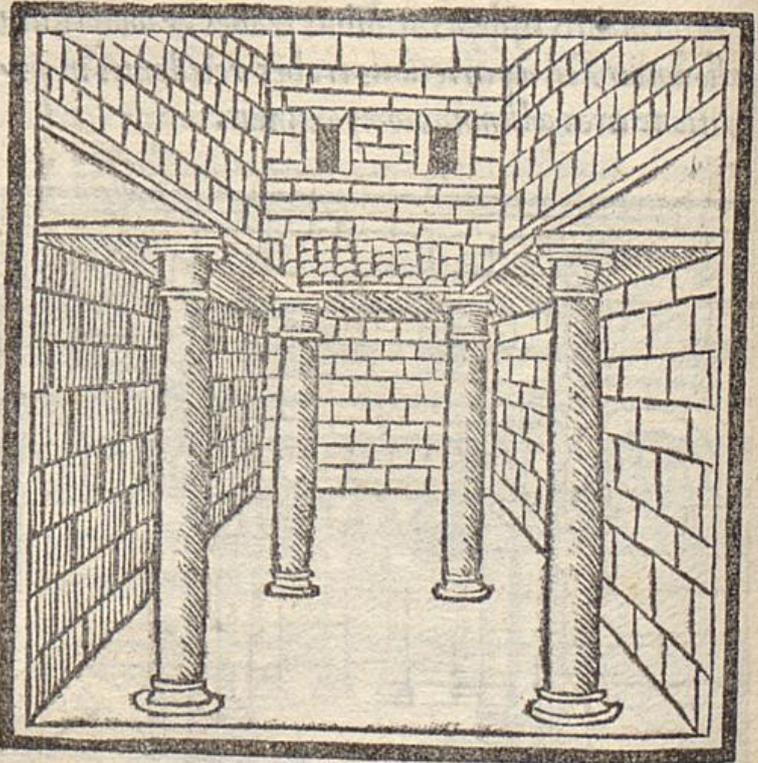

In corinthiis iisdem ratiõibus trabes & compluuiæ
collocantur, sed à parietibus trabes recedentes in cir-
cuitione circa columnas componuntur.

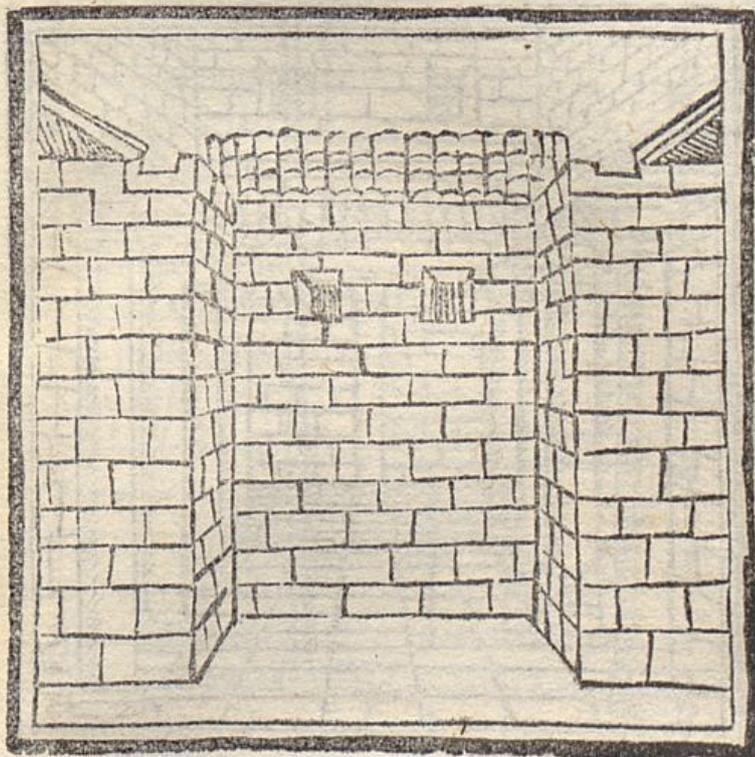
Cauediũ
corinthiũ

Tetrastyla sunt, quæ subiectis sub trabibus angu-
laribus columnis, & utilitatem trabibus & firmita-
tem præstant, quæ neq; ipse magnum impetum coguntur
habere, neq; ab interpenſiuis onerantur.

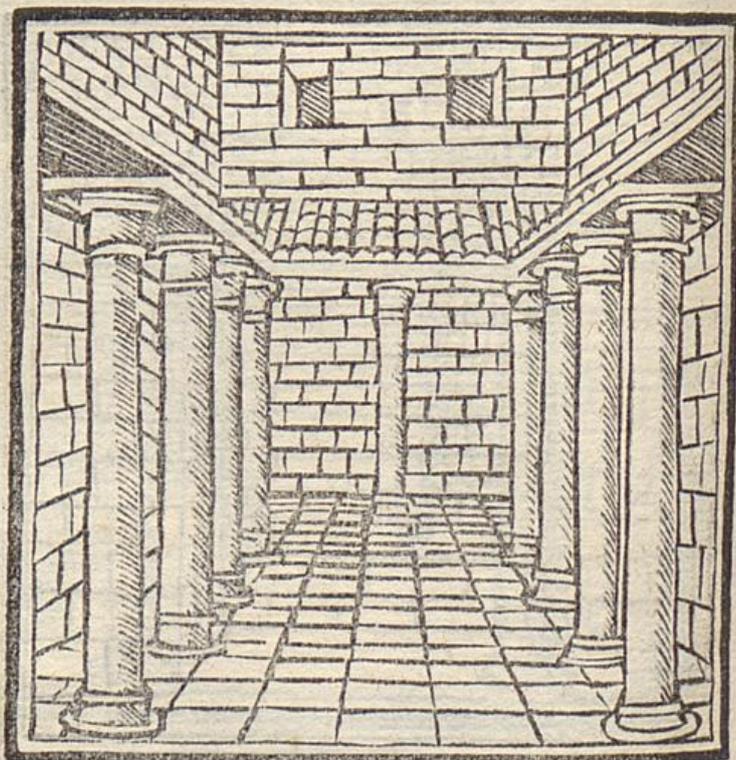
hibernaculo
 quod tetra-
 stylos dicitur
 athenis

Displuviata autem sunt, in quibus, deliquia ar-
 cam sustinentes stillicidia reiciunt. Hæc hibernacu-
 lis maximas præstât utilitates, quod compluvia eorum
 erecta non obstant luminibus tricliniorum. Sed ea
 habent in refectionibus molestiam magnam, quod circa
 parietes stillicidia defluentia continent fistule, quæ
 non celeriter recipiunt ex canalibus aquam defluen-
 tem, itaque redundantes restagnant, & intestinum
 opus, & parietes in eis generibus ædificiorum cor-
 rumpunt.

Cauediū
qđ displu
uiatum dī
atur.

Testudinata uero ibi fiunt, ubi non sunt impetus
magni, & in contignationibus supra spaciofa reddū
tur habitationibus.

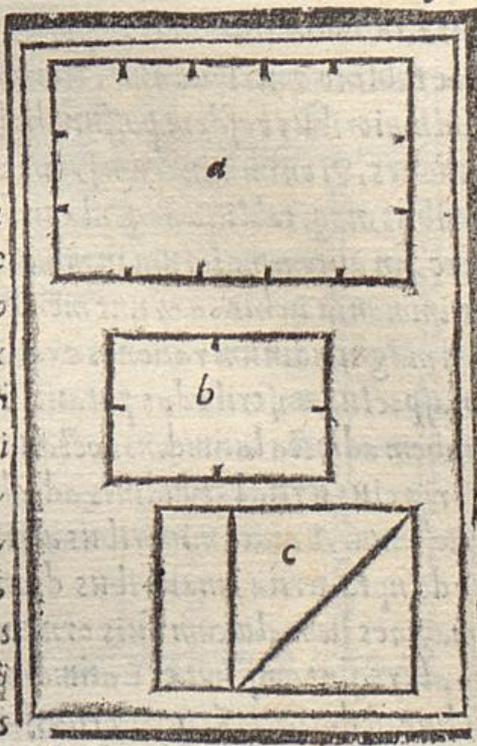

Cauediū
quod te-
studinatiū
appella-
tur.

De atriiis & alis & tablinis, cum dimensiōibus &
symmetriis eorum. Cap. III.

Atriorum uero longitudines & latitudi-
nes tribus generibus formantur, & pri-
mum genus distribuitur, uti longitudo cui
in quinque partes diuisa fuerit, tres partes latitudini
dantur, Alterū cum in tres partes diuidatur, dua par-
tes latitudini tribuantur, Tertiū uti latitudo in qua-
drato paribus lateribus describitur, inque eo quadra-
to diagonii linea ducatur, & quantum spacium habue-
rit ea linea diagonii, tanta longitudo atrio datur.

Altitudo eorum
quāta lōgītudo fue
rit quarta dempta
sub trabes extolla
tur, reliquum lātū
nariōrum & arcæ
supra trabes ratio
habeatur, Alis dex
tra ac sinistra lātū
tudo, cum sit atrii
lōgītudo ab trīgī
ta pedibus ad pe
des quadraginta,
ex tertia parte eius
constituatur. Ab q̄
draginta ad pedes

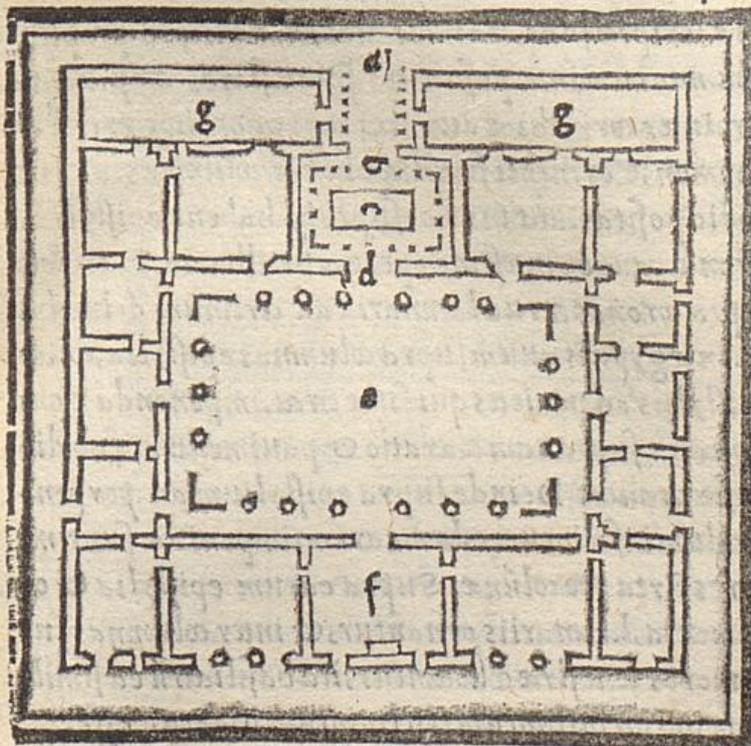
d. Longitudo partiū
quinq; quā
rū tres ha
bet lātū
do ut sit p
portio su
perbi par
tiens terti
as

b. Longitudo partiū
trū quā
rum duæ
dantur lātū
tudinē

quinquaginta lōgītudo diuidatur in partes tres & di
midiam, Ex his una pars alis detur, Cum autem erit
lōgītudo ab quinquaginta pedibus ad sexaginta, ps
quarta longitudinis alis tribuatur, Ab pedibus sexa
ginta ad octoginta, longitudo diuidatur in pars qua
tuor & dimidiam, ex his una pars fiat alarum lātū
do, Ab pedibus octoginta ad pedes centum, in quinq;
partes diuisa, longitudo, iustam constituerit lātū
alarum. Trabes earum liminares ita alte ponantur, ne lātū
ut altitudines lātū
tudinibus sint æquales. Tablinum
si lātū
tudo atrii erit pedū uiginti, dempta tertia, eius
spatio reliquum tribuatur. Si erit ab pedibus trīgī
ta ad quadraginta, ex atrii lātū
tudinē, tablino dimi
diū tribuatur, Cum autem ab quadraginta ad sexa

ut sit pro
portio ses
quialtera
c. Longitudo quā
ta
est diago
nūs qua
drati ex li
dinis facti

ginta, latitudo diuidatur in partes quinque, & ex his
 duæ tablino contribuuntur. Non enim atria minora,
 cum maioribus easdem possunt habere symmetriarū
 rationes, Si enim minorum symmetriis utemur in ma-
 ioribus, neque tablina neque alæ utilitatem poterūt ha-
 bere, sin autem maiorum in minoribus utemur, uasta
 & immania in his ea erunt membra. Itaque genera-
 tim magnitudinum rationes exquisitas, & utilitati
 & aspectui conscribēdas putauī, Altitudo tablini ad
 trabem adiecta latitudinis octaua constituatur, Lacu-
 naria eius tertia latitudinis ad altitudinem adiecta
 extollantur, Fauces minoribus atriiis è tablini latitudi-
 ne dempta tertia, maioribus dimidia constituantur,
 Imagines item alæ cum suis ornamentis ad latitudi-
 nē alarū sint constitutæ, Latitudines hostiorū ad alti-
 tudinē, si dorica erūt, uti dorica, si ionica erunt, uti io-
 nica, p̄ficiantur, Quæadmodū de thyromatis, in quibus
 quarto libro rōnes symmetriarū sunt expōsitæ, Implus
 uel lumen latum latitudinis atrii, ne minus quarta,
 ne plus tertia parte relinquatur, longitudo uti atrii p̄-
 rata parte fiat, Peristylia autem in transuerso tertia
 parte longiora sint, quæ introrsus, Columnæ tam alta,
 quæ porticus latæ fuerint, Peristyliorum intercolumnia
 ne minus trium, ne plus quatuor columnarum crassi-
 tudine inter se distent, Sin autem dorico more in peri-
 stylio columnæ erunt faciundæ, uti in quarto libro de
 doricas scripsi, ita moduli sumantur, ut ad eos modu-
 los triglyphorūque rationes disponantur.

a. Vestibulum
 b. atrium
 c. impluvium ex quo
 lumē atrio
 datur.
 d. peristylum
 e. cauediū
 f. tricliniū
 cetera sūt
 cubiculorū
 & aliorū
 mēbrorū
 descriptio
 nes.

De tricliniis & œcis, & exedris & pinacothecis & eo g. pomarum dimensionibus. Caput. V. ria siue or

Tricliniorum quanta latitudo fuerit, bis
 tanta longitudo fieri debet. Altitudines
 omniū conclavorū quæ oblonga fuerint, sic
 hēre debent rōnē, uti longitudinis & latitudinis mē
 sura componatur, & ex ea summa dimidium sumat
 tur, & quantum fuerit, tantum altitudini detur. Sin
 autē exedra aut œci quadrati fuerint, latitudinis di
 midia addita, altitudines educantur. Pinacotheca, uti
 exedra, amplis magnitudinibus sunt constituenda, œci
 corinthii tetrastylisq; quiq; ægyptii vocantur, latitu
 dinis & longitudinis, uti supra tricliniorum symme

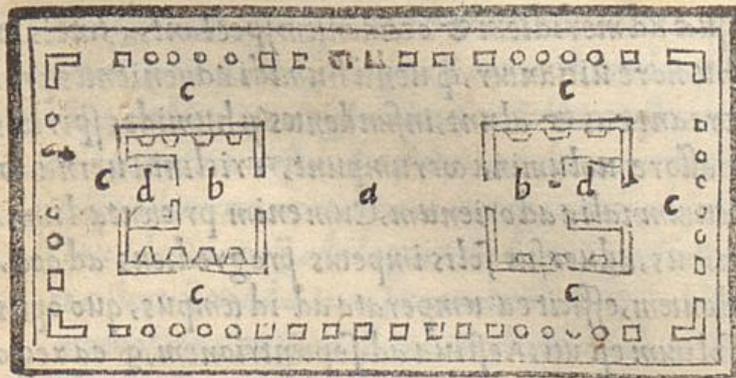
eria scripta sunt, ita habeant rationem, sed propter
 columnarum interpositiones, spaciosiores consti-
 tur, Inter corinthios autem & aegyptios, hoc erit di-
 scrimen, Corinthii simplices habent columnas aut in
 podio positas, aut in imo, supraq; habent epistylia,
 corona, aut ex intestino opere, aut albario, Praeterea
 supra coronas curua lacunaria ad arcuum delumba-
 ta. In aegyptiis autem supra columnas epistylia, & ab
 epistyliis ad parietes qui sunt circa, imponenda e con-
 tignatio, supra eam coaxatio & pavementum, sub dio
 ut sit circuitus. Deinde supra epistylium ad perpen-
 diculum inferiorum columnarum, imponenda sunt mi-
 nores quarta parte columnae, supra earum epistylia & or-
 namenta, lacunariis ornantur, & inter columnas su-
 periores fenestrae collocantur, ita basilicarum ea simili-
 tudo, non corinthiorum tricliniorum uidetur esse.

De aetate more graeco.

Caput. VI.

Fiant autem etiam non italicae consuetudi-
 nis aetate, quos graeci $\kappa\upsilon\lambda\eta\kappa\iota\upsilon\upsilon\varsigma$ appellat,
 Hi collocantur spectantes ad septentrionem,
 & maxime uiridia prospicientes, ualuasq; habent in
 medio, Ipsi autem sint ita longi & lati, uti duo tricli-
 nia cum circuitionibus inter se spectantia possint esse
 collocata, habeantq; dextra ac sinistra lumina fene-
 strarum ualuata, uti uiridia de tectis per spacia fe-
 nestrarum prospiciantur, Altitudines eorum dimidia la-
 titudinis addita constituantur.

In his

a. ædificia
ma.
b. triclinia
c. arcuitio
nes
d. locus lecti
et mēsa.
sa.

In his ædificiorum generibus omnes sunt faciendæ earum symmetriarum rationes, quæ sine impeditione loci fieri poterunt, Luminaq; parietum altitudinibus si non obscurabuntur, facillime erunt explicata, Sin autem impediuntur ab angustiis, aut aliis necessitatibus, tunc opus erit, ut ingenio et acumine de symmetriis detractiones, aut adiectiones fiant, uti non dissimiles ueris symmetriis perficiantur uenustates.

Ad quas cæli regiones quæq; ædificiorum genera spectare debeant, ut usui et salubritati sint idonea.

Caput. VII.

Nunc explicabimus quibus proprietatibus genera ædificiorum ad usum et cæli regiones apte debeant spectare, Hiberna triclinia et balnearia occidentem hybernium spectent, Ideo quod uespertino lumine opus est uti, præterea quod etiam sol occidens aduersum habens splendorem, calorem remittens, efficiat uespertino tempore regionem tepidiorum, Cubicula et bibliothecæ ad orientem spectare debent, Usus enim matutinum postulat lumen, Item in bibliothecis libri non putrescant, Nam in his

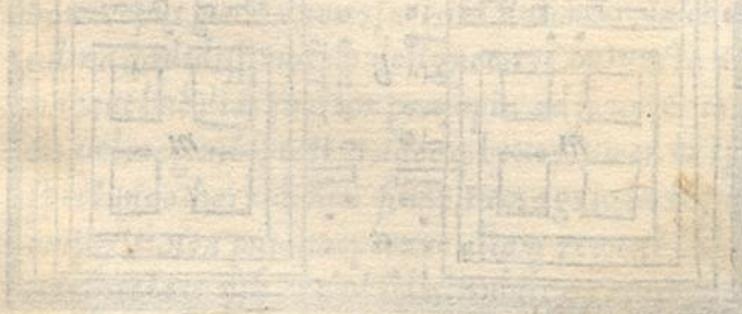
que ad meridiem & occidentem spectant, à tinea &
 humore uitiantur, q̄ uenti humidi aduenientes pro-
 creant eas & alunt, infundentesq; humidos spiritus
 pallore uolumina corrumpunt, Triclinia uerna &
 autumnalia ad orientem, Cum enim præterita lumi-
 nibus, aduersus solis impetus progrediens ad occi-
 dentem, efficit ea temperata ad id tempus, quo opus
 solitum est uti, Aestiuæ ad septentrionem, q̄ ea regio
 (non ut reliquæ, quæ per solsticiam propter calorem
 efficiuntur æstuosæ) eo q̄ est auersa à solis cursu, sem-
 per refrigerata, & salubritatem & uoluptatem in
 usu præstat, Non minus pinacothecæ, & plumario-
 rum tetrinæ, pictorumq; officinæ, uti colores eorum
 in opere, propter constantiam luminis immutata per-
 maneant qualitate.

De priuatorum & communium ædificiorum propriis
 locis, & generibus ad quasq; personarum quali-
 tates conuenientibus. Cap. VIII.

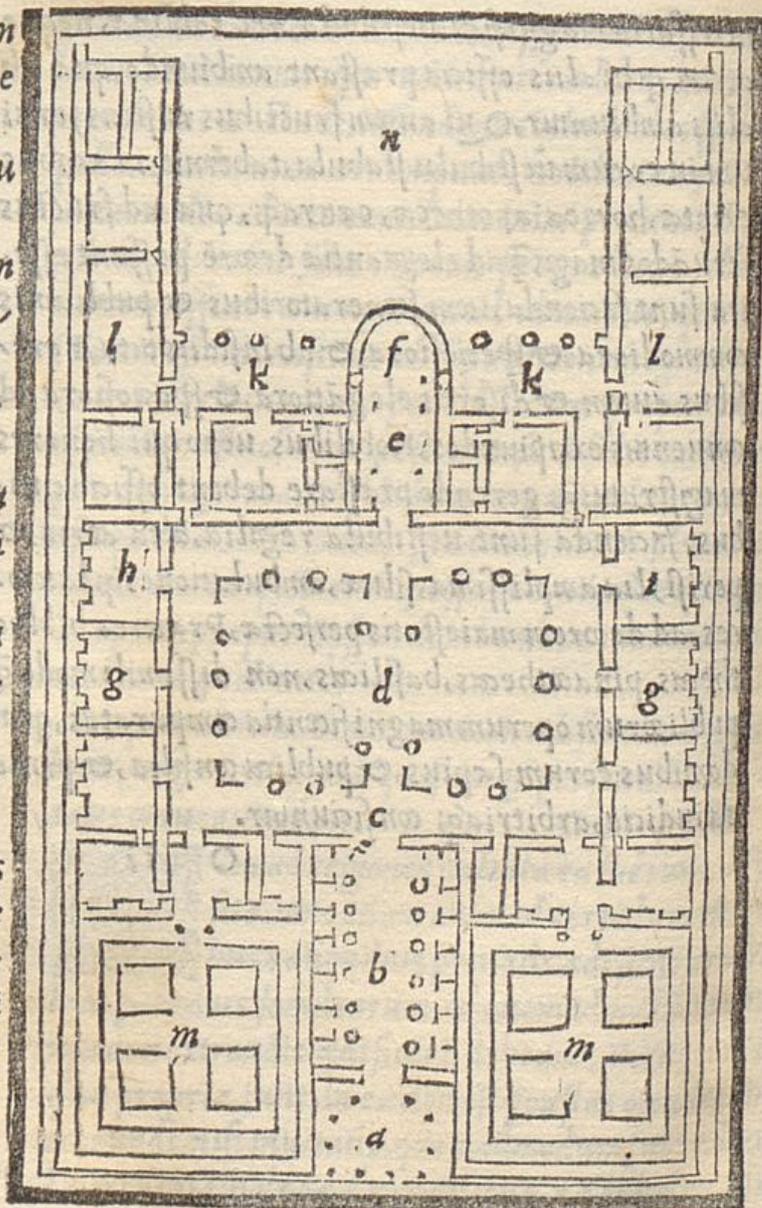
Cum ad regiones cœli ita ea fuerunt dispo-
 sita, tunc etiam animaduertendum est, qui-
 bus rationibus priuatis ædificiis propria
 loca patribus familiarum, & quemadmodum commu-
 nia cum extraneis ædificari debeant, Namq; ex his
 quæ propria sunt, in ea non est potestas omnibus in-
 troeundi, nisi inuitatis, quemadmodum sunt cubicu-
 la, triclinia, balneæ, cæteraq; quæ easdē habent usus
 rationes, Communia autem sunt, quibus etiam inuo-
 cati suo iure de populo possunt uenire, id est uestibu-
 la caua ædium, peristylia, quæq; eisdem habere pos-
 sunt usum, igitur his qui communi sunt fortuna, non

necessaria magnifica uestibula, nec tablina, neque
 atria, q̄ hi aliis officia præstant ambiundo, quæ ab
 aliis ambiuntur. Qui autem fructibus rustias serui
 unt in eorum uestibulis stabula, tabernæ, in adibus
 cripta, horrea, apotheca, cætraq̄, quæ ad fructus
 seruandos magisq̄ ad elegantia decore possunt esse,
 ita sunt facienda. Item fœneratoribus & publicanis
 commodiora, & speciosiora, & ab insidiis tuta. Forē
 sibus autem, & disertis elegatiora, & spaciosiora ad
 conuentus excipiundos. Nobilibus uero qui honores
 magistratusq̄ gerendo præstare debent officia aui
 bus, facienda sunt uestibula regalia, alta atria, &
 peristylia amplissima, siluæ, ambulationesq̄ laxio
 res, ad decorem maiestatis perfectæ. Præterea biblio
 thecas, pinacothecas, basilicas, non dissimili modo q̄
 publicorum operum magnificentia comparatas, q̄ in
 domibus eorum sæpius, & publica consilia, & prina
 ra iudicia, arbitriaq̄ consiciuntur.

○ ii

Nobilium
 aplissime
 domus.
 a. uestibu
 lum
 b. atrium
 c. peristy
 lium
 d. caue
 dium
 e. basilica
 f. locus tri
 bunalis
 g. exedra
 h. biblyo
 theca
 i. pinaco
 theca
 k. porticus
 l. aula. re
 liq̄sūt cu
 bicula, tri
 clinia, &
 alia cōcla
 uiorū ge
 nera.

m. horti si Ergo si his rationibus ad singulorum generum per
 ue poma, sonas, uti in libro primo de decore est scriptum, ita di
 ria sposita erunt ædificia, non erit quòd reprehēdatur,
 n. ubi sil. Habebunt enim ad omnes res commodas, & emēda,

tas explanationes, Earum autem rerum nō solū erunt in urbe aedificiorum rationes, sed etiam ruri, prater q̄ q̄ in urbe atria proxima ianuis solent esse, ruri uero pseudourbanis statim peristylia, deinde tunc atria habentia circum porticus pauimentatas spectantes ad palestras & ambulationes, Quoad potius urbanas rationes aedificiorum summatim perscripsi ut proposui.

De rusticorum aedificiorum rationibus, & multarum partium eorum descriptionibus, atq; usibus.

Caput.

IX.

Nunc rusticarum expeditionum, ut sint ad usum commoda, quibusq; rationibus collocare oporteat eas dicam. Primum de salubritatibus, uti in primo uolumine de mœnibus collocandis scriptum est, regiones aspiciantur, & ita uilla collocetur, Magnitudines earum ad modum agrum, copiasq; fructuum comparentur, Chortis magnitudinesq; earum ad pecorum numerum, atq; quot iuga bouum opus fuerit ibi uersari, ita finiantur, In chorte culina q̄ calidissimo loco designetur, Coniuncta autē habeat bubilia, quorum praesepia ad focum & orientis coeli regionē spectent, ideo q̄ boues lumen & ignē spectando, horridi non fiunt, Item agricolae regionū imperiti, non putant oportere aliam regionē coeli boues spectare, nisi ortum solis. Bubilium autem debet esse latitudines, nec minores pedum denum, nec maiores quindennum, Longitudo uti singula iuga, ne minus occupent pedes septenos, Balnearia item coniuncta sint culinae, ita enim lauatiōis rusticae ministrat.

tio non erit longe, Torcular item proximum sit culi-
 nae, ita enim ad olearios fructus commoda erit mini-
 stratio, habeatq; coniunctam uinariam cellam haben-
 tem ad septentrionem lumina fenestrarum, Cū enim
 alia parte habuerit qua sol calefacere possit, uinum
 quod erit in ea cella confusum ab calore, efficietur im-
 beallum, Olearia autem ita est collocanda, ut habeat
 à meridie calidisq; regionibus lumen, Non enim de-
 bet oleū congelari, sed tepore caloris extenuari. Ma-
 gnitudines autem earum ad fructuum rationem, &
 numerum & doliorum sunt faciendæ, quæ cum sint
 cullearia, per medium occupare debent pedes quater-
 nos, Ipsum autem torcular, si nō cocleis torquetur, sed
 uestibus & prælo premitur, ne minus longum pedes
 quadraginta cōstituitur, Ita enim erit uectiario spa-
 tium expeditum, Latitudo eius ne minus pedū senū-
 denum, nam sic erit ad plenum opus facientibus libe-
 ra uersatio & expedita, Sin autem duobus prælis lo-
 co opus fuerit, quatuor & uiginti pedes latitudini dē-
 tur, Ouilia & caprilia ita magna sunt faciendæ, ut
 singula pecora area ne minus pedes quaternos & se-
 mipedem, ne plus senos possint habere, Granaria
 sublimata & ad septentrionem, aut aquilonem spe-
 ctantia disponantur, Ita enim frumenta, nō poterūt
 cito concallescere, sed afflatu refrigerata diu seruan-
 tur, Namq; cæteræ regiones procreant curculionem
 & reliquas bestiolas, quæ frumentis solēt nocere, Eg-
 lia q̄ maxime in uilla ubi loca calidissima fuerint cō-
 stituantur, dum ne ad focum spectēt, Cum enim iumē-
 ta proxime ignem stabulantur, horrida fiunt, Item

non sunt inutilia præsepia, quæ collocantur extra cu-
linam in aperto contra orientem, Cum enim in hyeme
anni sereno cælo in ea traducuntur, matutino boues
ad solem pabulū capientes, sunt nitidiores. Horrea,
fenilia, farraria, pistrina, extra uillam facienda ui-
dentur, ut ab ignis periculo sint uillæ tutiores, Siqd
delicatus in uillis faciendum fuerit, ex symmetriis,
quæ in urbanis superscripta sunt cōstituta, ita struā-
tur, ut sine impeditione rusticæ utilitatis ædificetur,
Omnia ædificia ut luminosa sint oportet curari, sed
quæ sunt ad uillas facilia uidentur esse, ideo q̄ pa-
ries nullius uicini pōt obstare, In urbe aut, aut cōmu-
nium parietū altitudines, aut angustia loci impediū-
do faciūt obscuritates. Itaq; de ea re sic erit experiū-
dum, Ex qua parte lumen oporteat sumere, linea ten-
datur ab altitudine parietis, qui uidetur obstare ad
eum locum, cui lumen oporteat immittere, & si ab ea
linea, in altitudinem cum prospiciatur, poterit spaciū
puri cæli amplum uideri, in eo loco lumen erit sine
impeditiōe, Sin autem officient trabes, seu liminia,
aut contignatiōes, de superioribus partibus aperia-
tur, & ita immittatur, Et ad summā ita est gubernan-
dum, ut è quibuscunq; partibus cœlū p̄spici poterit,
per eas fenestrarum loca relinquuntur, Sic enim luci-
da erunt ædificia, Cum aut in tricliniis cæterisq; cō-
clauibus maximus est usus luminum, tum etiam in
itineribus, cliuis, scalisq; q̄ in his sepius alii aliis
obuiam uenientes ferentes sarcinas solēt incurrere.
Quoad potui distributiones operum nostratum, uti
sunt ædificatoribus non obscura explicui, Nunc etiam

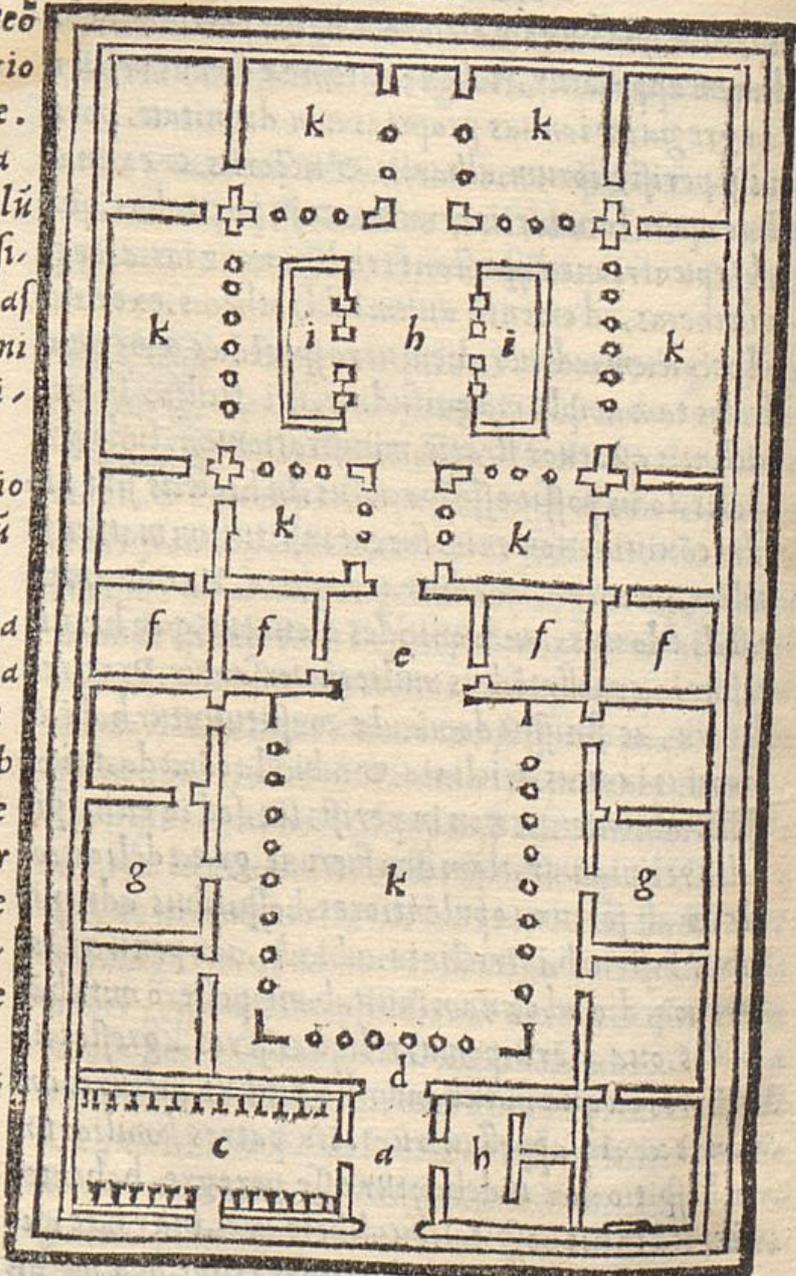
quemadmodum græcorum consuetudinibus ædificia distribuatur, uti nō sint ignota, summatim exponā.

De græcorum ædificiorum eorumq; partium dispositione, atq; differentibus nominibus, satis ab italicis moribus & usibus discrepantibus. Cap. X.

 Trii græci quia nō utuntur, neq; nostris moribus ædificant, sed ab ianua introeuntibus, itinera faciunt latitudinibus nō spaciōsis, & ex una parte equilia, & ex altera hostiariis cellas statimq; ianue interiores finiuntur. Hic autē locus inter duas ianuas græce θυρωρῶν appellatur. Deinde est introitus in peristylon, id peristylū in tribus partibus habet porticus, in ea parte quæ spectat ad meridiem duas antas inter se spatio amplo distantes, in quibus trabes inuehuntur. & quantum inter antas distat ex eo tertia dempta spacium datur introrsus. Hic locus apud nōnullos πρὸς αἴς, apud alios πρὸς αἴς nominatur. In his locis introrsus constituuntur œci magni, in quibus matres familiarū cum lanificiis habent sessiones. In p̄stadis autē dextra ac sinistra cubicula sunt collocata, quorū unū thalamus, alterū amphithalamus dicitur. Circum autē in porticibus triclinia quotidiana, cubicula etiā & cellæ familiaricæ constituantur. Hæc pars ædificii, gmeconitis appellatur. Coniunguntur autem his domus ampliores habentes latiora peristylia, in quibus pares sunt quatuor porticus altitudinibus, aut una quæ ad meridiem spectat excelsioribus columnis constituitur, id autē pe-

ristylum, quod unam altiore[m] habet porticum, Rhodiacum appellatur, Habent autem ea domus uestibula egregia, & ianuas proprias cum dignitate, porticusq; peristyliorum, albariis, & tectoriis, & ex intestino opere lacunariis ornatas, & in portibus, quæ ad septentrionem spectant triclinia cyzicena, & pinacothecas, ad orientem autem bibliothecas, exedras ad occidentem, ad meridiem uero spectantes œcos quadratos tam ampla magnitudine, uti faciliter in eis, tricliniis quatuor stratis, ministratum, ludorumq; operis, locus possit esse spaciosus, In his œcis fiunt uirilia cœuiua, Non enim fuerat institutum matres familiarum eorum moribus accumbere, Hæc autem peristylia domus, andronitides dicuntur, q̄ in his uiri sine interpellatōibus mulierū uersantur, Præterea dextra, ac sinistra domūculæ constituuntur habentes proprias ianuas, triclinia, & cubicula cōmoda, uti hospites aduenientes non in peristylia, sed in ea hospitalia recipiantur, Nam cum fuerunt græci delicatiores, & ab fortuna opulentiores, hospitibus aduenientibus instruebāt triclinia, cubicula, cum penu cellas, Primoq; die ad cœnam inuitabant, postero mittebāt pullos, oua, olera, poma, reliquasq; res agrestes, Iō pictores ea quæ mittebantur hospitibus picturis imitantēs xenia appellauerunt. Ita patres familiarum in hospitio non uidebantur esse peregre, habentes secretā in his hospitalibus libertatem, Inter hæc autem peristylia & hospitalia itinera sunt, quæ mesaulæ dicuntur, q̄ inter duas aulas media sunt interposita, Nostri autem eas andronas.

a. thiroreō
 b. hostiariorum cæla.
 c. equilia
 d. peristylū
 e. p̄stas siue parastaf
 f. thalami & amphithalami.
 g. tricliniorū uiriliū loca
 h. cæa schēa
 i. triclinia muliebria
 k. loca subdivo oia reliq̄ loca arca cæa sche ma sūt mulieribus deputata.
 Quæ autē sunt arca porticū sūt cubicula, & cæla fami liarica.

Sed hoc ualde est mirandum, nec enim græcæ nec
 Descriptio, Latine potest id cōuenire, Græci enim ἀποδρωμασ ap

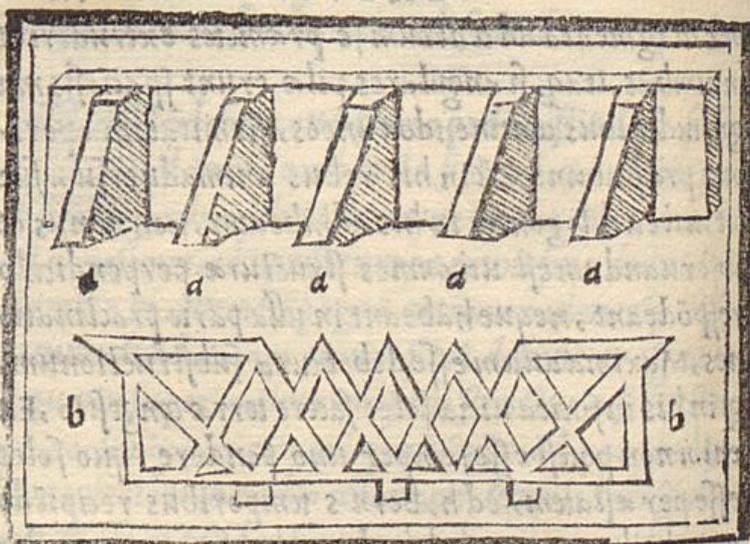
pellant oculos, ubi conuiuia uirilia solent esse, quae eo minus quae gne-
 lieres non accedant, Item aliae res sunt similes, uti xy conitis dia-
 stus, prothyra, telamones, & nonnullae aliae eiusmodi, tur feci.
 ξυδός enim graeca appellatione est porticus ampla la Aliam autē
 tudine, in qua athletae per hyberna tempora exerce quae Andro-
 tur, Nostri autem hypethras ambulationes, xystos ap nitis dia-
 pellant, quas graeci τῶ ἐπίδ'ροπίδ'ας, dicunt, Itē pro- tur, praeter-
 thyra graece dicuntur quae sunt ante in ianuis uesti- nisi ppter
 bula, Nos autem appellamus prothyra, quae graece δι' νιμίᾳ eius
 cuntur δι' εὐρύα. Item si qua uirili figura signa muti aplitudinē,
 los aut coronas sustinent, nostri telamones appellāt, quā margo
 cuius rationes quid ita, aut quare ex historiis nō in- capere com-
 ueniuntur, graeci uero eos ἄτλας τας uocitāt, Atlas mode nō po-
 enim historia formatur sustinens mundum, ideo quod is test, & ut
 primum, cursum solis & lunae, siderumq; omnium or studiosis su-
 tus, & occasus, mundi q; uersationum rationes, uigo- as partes re-
 re animi, solertia q; curauit hominibus tradēdas, ea, linquerem-
 q; re à pictoribus & statuariis deformatur pro eo be-
 neficio sustinens mundum, filia q; eius atlantides
 (quas nos uergilias, graeci autem τῶ λαιδ'ας, nomī-
 nant) cum syderibus in mundo sunt dedicatā. Nec ta-
 mē ego ut mutetur consuetudo nominationum aut ser-
 monis, ideo haec proposui, sed ut ea non sint ignota
 philologis, exponenda iudicauī. Quibus consuetudi-
 nibus aedificia italico more & graecorum institutis cō-
 formantur exposui, & de symmetriis singulorum ge-
 nerum proportionem perscripsi, Ergo quoniam de ue-
 nustate decorē q; ante est scriptum, nūc exponemus de
 firmitate, quemadmodum ea sine uitis pmaneat, &
 ad uenustatem collocetur.

 Edificia quæ plano pede instituntur si fundamēta eorū facta fuerint, ita uti in prioribus libris de muro & theatris à nobis est expositum, ad uetustatem ea erunt sine dubitatione firma. Sin autem hypogea concamerationesq; instituentur, fundationes eorum fieri debent crassiores, quæ in superioribus aedificiis structurae sunt futuræ, eorumq; parietes, pilæ, columnæ ad perpendicularium inferiorum medio collocentur, uti solido respondent, Nā si in pendentibus onera fuerint parietum aut columnarum, non poterunt habere perpetuam firmitatem, præterea inter limina secundum pilas & antas, postes si supponentur, erunt non uiciosæ, Limina & trabes structuris cum sint oneratae medio spatio pandantes, frangunt sublysi structuras. Cum autem subiecti fuerint & subcuneati postes, non patiuntur infidere trabes, neq; eas ledere. Item administrandum est, uti leuent onus parietum fornicationes, cuneorum diuisionibus & ad centrum respondentes earum conclusuræ. Cum enim extra trabes, aut liminum capita arcus cuneis erunt conclusi, primum non pandabit materies leuata onere, deinde si quod è uetustate uitium cœperit sine molitione futurarum faciliter mutabitur. Itemq; quæ pilatim aguntur aedificia, & cuneorum diuisionibus, coagmentis ad centrum respondentibus, fornices concluduntur, Extremæ pilæ in his latiores spatio sunt faciundæ, uti uires eæ habentes resistere possint, cum cunei ab oneribus parietum pressi,

per incrementa ad centrum se præmetes extruderint
incumbas, Itaq; si angulares pilæ erunt spaciosis ma-
gnitudinibus continendo cuneos, firmitatem operi-
bus præstabunt, Cû in his rebus animaduersum fue-
rit, uti ea diligentia in his adhibeatur, non minus est
obseruandum est uti omnes structura perpendiculari-
ter respõdeant, neque habeant in ulla parte proclina-
tiones, Maxima autem esse debet cura substructionum,
q; in his infinita uitia solet facere terra congestio, Ea
enim non potest esse semper uno pondere, quo solet
esse per æstatem, sed hybernis temporibus recipiẽdo
ex imbribus aquæ multitudinem crescens, & ponde-
re, & amplitudine dirumpit & extrudit structura-
rum sepriones, Itaq; ut huic uitio medeatur, sic erit
faciendum, uti primum pro amplitudine congestiõis
crassitudo structura constituitur, deinde in frontibus
anterides siue erismæ sint una struantur, eaq; inter
se distent tanto spatio, quanta altitudo substructionis
est futura, crassitudine eadẽ qua substructio, Procur-
rant autem ab imo per quam crassitudo constituta fue-
rit substructionis, deinde contrahantur gradatim ita
uti summam habeant prominentiam quanta operis
est crassitudo.

a. anteri,
des siue
erisma

b. dentes
ferratim
coniuncti

Præterea introrsus contra terrenum, uti dentes con-
iuncti muro ferratim struantur, uti singuli dentes ab
muro tantū discedant quanta altitudo futura erit sub-
structionis. Crassitudinis autem habeant dentium stru-
cturæ uti muri. Itē in extremis angulis cum recessum
fuerit ab interiore angulo, spatium altitudinis substru-
ctionis in utranq; partem signetur, & ab his signis
diagonios structura collocetur, & ab ea media, altera
coniuncta cū angulo muri, Ita dentes & diagonia stru-
cturæ non patientur tota vi præmere murum, sed dis-
sipabunt retinendo impetum congestionis. Quemad-
modum opera sine vitis oporteat constitui, & uti ca-
ueatur incipientibus exposui, nãq; de tegulis aut ti-
gnis aut assibus immutandis, non eadem est cura,
quemadmodum de his, q̄ ea quavis sint uiciosa, faci-
liter mutantur, Itaq; nec solida quidem putantur eē.
Quibus rationibus hæc poterunt esse firma, & quæ-
admodum instituantur exposui, Quibus autem cor-

piarum generibus oporteat uti, non est architecti potestas, ideo quod non in omnibus locis omnia genera copiarum nascuntur, uti in proximo uolumine est expositum, Præterea in domini est potestate, utrum lateritio, an cémenticio, an saxo quadrato uelit adificare, Itaque omnium operum probationes tripartito considerantur, id est fabrili subtilitate, magnificentia, & dispositione, Cum magnificentius opus perfectum aspicietur, ab omni potestate, impensa laudabitur, cum subtiliter, officinatoris probabitur exactio, cum uero uenustate, proportionibus & symmetriis habuerit auctoritatem, tunc fuerit gloria architecti, Hæc autem recte constituuntur, cum is & à fabris, & ab idiotis patiatur accipere se consilia, Namque omnes homines, non solum architecti, quod est bonum possunt probare, sed inter idiotas & eos, hoc est discrimen, quod idiotam nisi factum uiderit non potest scire quid futurum sit, architectus autem, simul animo constituerit, antequam inceperit, & uenustate, & usu, & decore, quale sit futurum habet definitum, Quas res priuatis aedificiis utiles putauit, & quemadmodum sit faciendum, quam apertissime potui, perscripsi. De expositionibus autem eorum, ut sint elegantes, & sine uitiiis ad uetustatem, in sequenti uolumine exponam.